

ป่าชุมชนกับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจระดับครัวเรือน

ดร.หทัยกาญจน์ ทวีทอง¹

¹อาจารย์พิเศษหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ,สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Email Address : drpatt2016@gmail.com

Abstract

This article explores "Guidelines for the Development of Forest Restoration to enable people to live with the forest and earn extra income from planting without damaging the forest by afforestation with the economy. The villagers are also earning money and increasing the amount of forest. "Community forest management has been recognized as the best way to manage sustainable forest resources and to increase the income of communities that rely on forest resources. Joint prevention of deforestation and forest degradation Ban Tha Saal Community The forest community is currently protected as a "tight forest"

Keywords: forest, community, Pa Tung, economy, income

บทคัดย่อ

บทความนี้ ศึกษาถึง “แนวทางการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้โดยการปลูกป่าร่วมกับเศรษฐกิจ ใช้การวิจัยเอกสารและงานวิจัยต่าง โดยมีเนื้อหาทางด้านการจัดการป่าชุมชน มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้แล้วยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้น ผลจากการศึกษาที่ได้ในการจัดการป่าชุมชนได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนและการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าและลดการเสื่อมโทรมของป่า ชุมชนบ้านท่าสะแล เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จด้านการอนุรักษ์และดูแลพื้นที่ป่าด้วยกลุ่มมวลชนอย่างสมัครใจป่าชุมชนได้รับการปกป้องในปัจจุบันเป็น โดยทุกภาคส่วนต้องช่วยกัน

คำสำคัญ : ป่า , ชุมชน , ป่าดิง , เศรษฐกิจ, รายได้

บทนำ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนจำนวนมากโดยเฉพาะคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ยากจน การดำรงชีวิต

หลายอย่างขึ้นอยู่กับป่าซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสุขภาพและสวัสดิการของประชาชนที่เรียกว่า “การบริการจากระบบนิเวศน์” ป่าที่มีความหลากหลายมากขึ้น ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์

และเป็นป่าที่สามารถให้บริการระบบนิเวศได้มากขึ้น ในทำนองเดียวกันการจัดการป่าเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพยังเป็นการจัดการป่าให้กับประชาชนอย่างแท้จริงและการทำเช่นนี้สามารถช่วยลดความยากจน (Shaun Hurrell, 2015) การจัดการป่าชุมชนได้รับการระบุว่าเป็นหนึ่งในแนวทางที่ดีที่สุดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนและการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ และตระหนักดีว่าชุมชนสามารถอยู่ในสถานที่ที่ตึกว่าในการปกป้องป่าลดการเสื่อมโทรมของป่าและการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า (United Nations Development Program, 2009) ได้เป็นอย่างดีทั้งนี้ ตลอดระยะเวลาของการจัดทำโครงการป่าชุมชนจะต้องสร้างความตระหนักและการฝึกอบรมภายในชุมชนโดยมีการจัดทำแผนพับวัสดุสิ่งพิมพ์หรือสื่อออนไลน์ เพื่อให้คำแนะนำชุมชนและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ ควบคู่ไปกับการฝึกอบรมด้านเทคนิคเพื่อปรับปรุงแนวทางการจัดการป่าไม้ (The Programme for the Endorsement of Forest Certification, 2016) ปัญหาการบุกรุกป่าไม้เป็นปัญหาในระดับประเทศที่ประเทศไทยกำลังเร่งแก้ไขและหาแนวทางในการให้ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนโดยไม่มีการบุกรุกทำลาย

ประเทศไทยได้เริ่มมีการเห็นถึงความสำคัญในการบริหารจัดการป่าจึงได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกันกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งรวมถึงป่าไม้ และได้มีนโยบายการบริหารจัดการป่าโดยชุมชนเพื่อชุมชน

ทั้งนี้เพื่อให้สำเร็จผลจึงมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและความร่วมมืออย่างดีจากประชาชนในพื้นที่ ในชุมชนหลายพื้นที่ของประเทศ ไทยที่เคยได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ดังนั้นชุมชนจึงได้มีการเริ่มอนุรักษ์ป่า ด้วยกระบวนการทางความเชื่อทางจิตวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ดำเนินการในรูปแบบ “บวชป่า” โดยกรมป่าไม้ให้การสนับสนุนและเป็นเจ้าภาพร่วมในรูปแบบโครงการที่เรียกว่า “โครงการป่าชุมชน”

ดังนั้นชุมชนจึงหวงแหนป่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ได้มีการทำถนนล้อมพื้นที่ป่าเพื่อสะดวกในการออกตรวจและควบคุมไฟป่าโดยการใช้ถนนเป็นแนวป้องกันไฟป่าถาวร ได้มีการจัดเวรอาสาเฝ้าระวังไฟป่า ทำแนวป้องกันไฟป่า มีการจัดชุดลาดตระเวน และตำรวจบ้านในชุมชนมีหน้าที่ตรวจจับผู้บุกรุกตัดต้นไม้หรือทำความเสียหายในพื้นที่ป่าตั้ง โดยการพึ่งพาตนเอง และมีการสร้างกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติทั้งคนในชุมชนและคนนอกพื้นที่ และถือปฏิบัติอย่างเข้มแข็งหน่วยงานราชการในพื้นที่เพียงแต่ให้การสนับสนุนด้านความรู้และพัฒนาฝีมือทางด้านอาชีพและดำเนินคดีกับบุคคลที่ทำผิดกฎระเบียบที่ชุมชนได้ทำการจับกุมและส่งตัวดำเนินคดี การพลิกวิกฤติจากใบไม้กลายเป็นเงินดังกล่าว ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และดูแลผืนป่า หากเกิดไฟป่าขึ้นที่ใด จะร่วมมือกันดับไม่ปล่อยให้ลุกลามไปที่อื่น เพื่อป้องกันการสูญเสียเศรษฐกิจของชุมชน

ปัจจุบันได้มีการช่วยเหลือชุมชนด้านกฎหมายและช่วยผลักดันให้พื้นที่ป่าดงดังกล่าวก้าวเป็นป่าชุมชนอย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยมี กรมป่าไม้ เป็นผู้ดำเนินการร่วมกับชุมชน ตามคำร้องขอจากชุมชนผ่านผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนเน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน ไปสู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เกิดขึ้น ขยายผลข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชนและจากภายนอก

ป่าชุมชน คือ ผืนป่าที่ชุมชนช่วยกันจัดการฟื้นฟูดูแลรักษาทั้งจากปัญหาไฟป่า การบุกรุกแผ้วถางทำลายการปกป้องการหาของป่าจนเกินกำลังที่ป่าจะรับได้ โดยมีลักษณะคล้ายกันคือ ชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชนใดจะมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ เป็นต้นว่า การร่วมกันทำแนวกันไฟ การจัดเวรยามเดินลาดตระเวนกตึกาในการเก็บเห็ด เก็บหน่อ ฯลฯ ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองบริเวณคือ บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่ใช้สอย ส่วนสถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชน อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์ และอาจจะอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (กรณี

ประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับป่าสงวนแห่งชาติที่ใช้เป็นป่าชุมชนอยู่ก่อน) (รตยา จันทรเทียร. 2544)

ป่าชุมชน (Community Forest) เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารรถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข (สมหญิง สุนทรวงษ์.2557)

สรุป ป่าชุมชน คือ ผืนป่าที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่เท่าใดก็ได้แล้วแต่จะจัดทำได้ ชุมชนช่วยกันจัดการฟื้นฟูดูแลรักษาทั้งจากปัญหาไฟป่า การบุกรุกแผ้วถาง ชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชนมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ ส่วนสถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชน อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์

ป่าชุมชนในประเทศไทย

ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการนิเวศป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนมากกว่า 8,674 ป่าชุมชน ซึ่ง

รวมทั้งที่ขึ้นทะเบียนกับ กรมป่าไม้และอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้รวมทั้งสิ้น 8,338 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 4,036,854 ไร่ (ข้อมูลเดือน กุมภาพันธ์ 2560) และป่าชุมชนที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ และอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ อีก 1,906 ป่าชุมชน ที่ครอบคลุม 10,726 หมู่บ้าน (ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า , 2556) ซึ่งมีการประมาณการว่าชุมชนมีการจัดการพื้นที่ป่าในรูปแบบของป่าชุมชนมากกว่า 7,870,000 ไร่ (1.2 ล้านเฮกตาร์) หรือประมาณ 7% ของพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทย(ทั้งที่อยู่นอกเขตและในเขตพื้นที่อนุรักษ์)(กรมป่าไม้, 2560) ป่าชุมชนในประเทศไทยแบ่งตามระเบียบทางราชการมี 2 ประเภท คือ

1.ป่าชุมชนที่รักษาระบบนิเวศเป็นป่าธรรมชาติ ซึ่งป่าชุมชนทั่วประเทศที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้มีขึ้น มีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติ ที่สอดคล้องหลักการและเหตุผลในร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน

2.ป่าชุมชนที่ให้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นสวนป่า ปศุสัตว์เศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัส เป็นป่าชุมชนที่กรมป่าไม้สนับสนุน

ปัจจุบันกรมป่าไม้ ได้จัดตั้งสำนักจัดการป่าชุมชนขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานโดยตรงในการดูแลและให้การสนับสนุนชุมชนในการสร้างป่าชุมชนในประเทศไทย

2)พระราชบัญญัติป่าชุมชน

มาตรา 5 ป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้นต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

(1) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สภาวะแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ

(2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน

(3) การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์การฟื้นฟู การพัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่า

(4) การฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมโดยการปลูกป่าทดแทน

(5) การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้นตามวรรคหนึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์และสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันของประชาชน

มาตรา 6 พื้นที่ป่าที่มีการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนแล้ว ให้คงอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป เว้นแต่พระราชบัญญัตินี้จะได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 18 ชุมชนในท้องที่ใดที่มีพื้นที่ป่าซึ่งไม่ใช่เขตอนุรักษ์อยู่ใกล้และอยู่ในสภาพที่จะดูแลรักษาป่านั้นได้ หากประสงค์จะจัดตั้งป่าชุมชนในท้องที่นั้น ให้บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบแปดปีบริบูรณ์ขึ้นไป ที่มีภูมิลำเนาในท้องที่นั้นไม่น้อยกว่าห้าปีและอยู่ในสภาพที่สามารถเข้าไปดูแลรักษาป่าที่จะขอ

จัดตั้งเป็นป่าชุมชนได้จำนวนตั้งแต่ห้าสิบคนขึ้นไป ตั้งตัวแทนยื่นคำขอเป็นหนังสือต่อคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดแห่งท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่ เพื่อให้จัดตั้งป่าชุมชนได้

มาตรา 19 เมื่อได้รับคำขอจัดตั้งป่าชุมชนแล้ว ให้คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดปิดประกาศคำขอจัดตั้งป่าชุมชนภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่รับคำขอจัดตั้งป่าชุมชนนั้นไว้ในที่เปิดเผย ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ทำการอำเภอหรือกิ่งอำเภอ ท้องที่ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ทำการกำนันท้องที่ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน และที่เปิดเผยเห็นได้ง่ายในหมู่บ้านพื้นที่นั้นโดยให้ลงวันที่ที่ปิดประกาศในประกาศนั้นด้วยเมื่อพ้นสามสิบวันนับแต่วันปิดประกาศคำขอตามวรรคหนึ่ง และไม่มีการยื่นคำขอจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ป่าเดียวกันโดยระบุเขตป่าชุมชนที่จะขอจัดตั้งซ้อนกัน ให้คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดดำเนินการต่อไปตามมาตรา 20

มาตรา 20 ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้ข้อยุติเกี่ยวกับคำขอจัดตั้งป่าชุมชนตามมาตรา 19 ให้คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ป่าชุมชน เพื่อทำการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายละเอียดที่ระบุในคำขอ และให้เจ้าหน้าที่ป่าชุมชนรายงานผลการตรวจสอบต่อคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแต่งตั้งเพื่อดำเนินการดังกล่าว

มาตรา 25 การขอจัดตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ในท้องที่ใด ให้กระทำได้เฉพาะกรณีที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานมาก่อนการประกาศให้พื้นที่ที่ชุมชน

นั้นตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์และชุมชนนั้นได้จัดการดูแลรักษาพื้นที่ดังกล่าวในลักษณะเป็นป่าชุมชนมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบปีก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และยังคงดูแลรักษาพื้นที่นั้นเป็นป่าชุมชนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงวันที่ขอจัดตั้งป่าชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมแห่งการดำรงชีพที่เกื้อกูลต่อการดูแลรักษาป่าและระบบนิเวศ ทั้งนี้ ให้ยื่นคำขอภายในห้าปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

เขตอนุรักษ์ที่จะขอจัดตั้งป่าชุมชนได้ตามวรรคหนึ่งต้องไม่มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ทางราชการกำหนดให้สงวนรักษาไว้เป็นการเฉพาะเพื่อการคุ้มครอง การศึกษา การวิจัยทางวิชาการ หรือประโยชน์อย่างอื่นของรัฐ และสัดส่วนของพื้นที่ที่จะขอจัดตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนกำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษา(สภานิติบัญญัติแห่งชาติ.2550)

3)แนวคิดการสร้างป่าสร้างรายได้จากป่า

“สร้างป่า สร้างรายได้ เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้โดยการปลูกป่าร่วมกับเศรษฐกิจ มีการปลูกไม้หลาย ๆ ระดับ หลาย ๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากนี้จะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้วยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกด้วย” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.2557)

โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ เป็นโครงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารในลักษณะผสมผสานกิจกรรมการปลูกป่าเป็นไม้ประธานและปลูกไม้เศรษฐกิจเป็นพืชควบ เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าและช่วยชาวบ้านให้มีรายได้จากพืชควบอย่างเกื้อกูล และเป็นการบูรณาการหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และภาคธุรกิจเอกชน เป็นต้น เพื่อให้สามารถดำเนินการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดทำรูปแบบการสร้างป่าสร้างรายได้เป็นการศึกษาหาพันธุ์ไม้ป่า ไม้เศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่ตลอดจนการจัดการพื้นที่ปลูก รูปแบบการปลูกพืช การดูแลรักษา รวมถึงการจัดหาพันธุ์และการตลาดรูปแบบการสร้างป่าสร้างรายได้ ที่จัดทำขึ้นอาจเป็นภาพรวมของทั้งอำเภอและจังหวัดฉะนั้น ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องถอดออกมาเพื่อเป็นทางเลือกในการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่หมู่บ้านหรือชุมชนที่รับผิดชอบ(สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.2558)

4)แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

“เศรษฐกิจ” ในที่นี้คือบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกิจกรรม อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ

“ครัวเรือน” หมายถึง หน่วยเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่หนึ่งคนขึ้นไป มีการ

ตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือปัจจัยทางด้านการเงิน เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่ตนหรือกลุ่มตนมากที่สุด

“ชุมชน” นั้นจะประกอบไปด้วย ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวที่เข้ามารวมอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือก่อตั้งเป็นชุมชนในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งอาจจะเรียกเป็นละแวกบ้าน หรือหย่อมบ้าน หรือหมู่บ้านก็ได้ ความเป็นชุมชนไม่จำกัดเฉพาะขอบเขตของหมู่บ้านเท่านั้น แต่อาจจะรวมถึงลักษณะเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่กว้างขวางทั้งระบบอุปถัมภ์และแบบเครือญาติด้วย

ผลการวิจัย

บริบทเศรษฐกิจชุมชนกับป่าไม้ชุมชน

พบว่าโดยพื้นฐานสังคมชนบทไทยล้วนอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม และมีความสำคัญต่อชีวิตมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำที่มีต้นธารจากป่าเพื่อการเกษตร อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริม นอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนานและไม่สามารถแยกจากกันได้ ชุมชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ และชุมชนท้องถิ่นมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เช่น ความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า และมีกุศโลบายในการรักษาความ

สมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมิโนเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง แม้ว่าชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มคนพื้นเมืองจะมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายในการหยุดการทำลายป่าก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังลดน้อยลงและการทำลายป่ายังคงดำรงอยู่ ทั้งนี้ด้วยเหตุปัจจัยทั้งการปฏิบัติ นโยบายและกฎหมายที่ไม่เอื้อและมีความขัดแย้งในตัวนโยบายเองและการปฏิบัติจริง ในขณะที่กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้พยายามในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่า แต่นโยบายในการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่และความต้องการของตลาดมีการขยายตัวและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนทัศน์ของคนท้องถิ่น นอกจากนี้กฎหมายป่าไม้ที่ไม่เอื้อและไม่ทันสมัยต่อสถานการณ์ถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ ซึ่งสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และทรัพยากรป่าไม้ (สมหญิง สุนทรวงษ์.2557)

อภิปรายผล

เศรษฐกิจชุมชน” คือระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น หรือชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขของรายได้ รายจ่าย การผลิต และการบริโภค เท่านั้น แต่จะเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ของคนในชุมชน และรวมถึงการมีระบบคุณค่าเข้าไปด้วย

ลักษณะเด่นของเศรษฐกิจชุมชนก็คือเศรษฐกิจชุมชนจะไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับความร่วมมือของคนในชุมชน และจะไม่มีการผูกขาดในกิจการใดๆ เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้นในระบบเศรษฐกิจชุมชนจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาความวอยกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามในระบบเศรษฐกิจชุมชนหากเกิดปัญหาความยากจนขึ้นในชุมชนเมื่อไหร่แล้ว ความยากจนดังกล่าวจะกระจายตัวไปทั่วทั้งชุมชน สอดคล้องกับ ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (2556) ที่กล่าวว่าตัวชี้วัดเศรษฐกิจชุมชนจึงไม่อาจจะใช้แค่การนำเสนอเพียงตัวเลขอย่างเดียวเท่านั้น แต่ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นการผสมผสานระหว่างตัวเลขทางเศรษฐกิจกับตัวชี้วัดทางสังคม และตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้คนในชุมชนนั้นๆ

เศรษฐกิจชุมชน คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ในระดับครัวเรือน ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความสามัคคีที่ชุมชนต่างๆ มีอยู่ จากการใช้ “ทุนของชุมชน” สมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าจะผลิตอะไรตามศักยภาพและทุนประเภทต่างๆ ที่ชุมชนนั้นๆ มีอยู่ จะแบ่งปันผลประโยชน์จากการ

ผลิตร่วมกันอย่างไร นั่นคือ ชุมชนจะต้อง คิดเอง ทำเอง และได้ประโยชน์เอง

โดยพื้นฐานสังคมชนบทไทยล้วนอาศัย พึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม และมีความสำคัญต่อชีวิตมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำที่มีต้นธารจากป่าเพื่อการเกษตร อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริม นอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนานและไม่สามารถแยกจากกันได้ ชุมชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ และชุมชนท้องถิ่นมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า “การจัดการป่าชุมชน” ได้รับการระบุว่าเป็นหนึ่งในแนวทางที่ดีที่สุดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน และการเสริมสร้างรายได้ของชุมชนและตระหนักดีว่าชุมชนสามารถปกป้องป่า ลดการเสื่อมโทรมของป่าและการป้องกันการค้าไม้ทำลายป่าได้

ประเทศไทยได้เริ่มมีการเห็นถึงความสำคัญในการบริหารจัดการป่าจึงได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งรวมถึงป่าไม้ และได้มีนโยบายการบริหารจัดการป่าโดยชุมชน “ชุมชนบ้านท่าสะแล” เป็นอีกกลุ่มตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จด้านการอนุรักษ์และดูแลพื้นที่ป่าด้วย

กลุ่มมวลชนภายในชุมชนอย่างสมัครใจเนื่องจากชุมชนมีการสร้างรายได้จากป่าในรูปแบบเศรษฐกิจ ชุมชนจากการเก็บใบตองตึ่งที่ร่วงหล่นตามธรรมชาติแล้วนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ป่าชุมชนที่ได้รับการปกป้องโดยชุมชนบ้านท่าสะแลในปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 20,000 ไร่ มีเขตป่าชุมชนครอบคลุม 2 อำเภอ คือ 90% อำเภอฝาง 10% อำเภอแม่ฮาด สร้างรายได้ในชุมชนและเป็นป่าดึ่งที่สมบูรณ์และใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

การสูญเสียเศรษฐกิจของชุมชน ปัจจุบันได้มีการช่วยเหลือชุมชนด้านกฎหมายและช่วยผลักดันให้พื้นที่ป่าดึ่งดังกล่าวเป็นป่าชุมชนอย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยมี กรมป่าไม้ เป็นผู้ดำเนินการร่วมกับชุมชน ตามคำร้องขอจากชุมชนผ่านผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน สอดคล้องกับ “พระราชดำริ” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ “สร้างป่า สร้างรายได้ เป็นแนวทางการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าและมีรายได้เสริมจากการปลูกพืชโดยไม่ทำลายป่าไม้ โดยการปลูกป่าร่วมกับเศรษฐกิจ มีการปลูกไม้หลาย ๆ ระดับ หลาย ๆ ชนิด มีทั้งไม้เรือนยอดสูงลดหลั่นกันลงมา นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้แล้วยังทำให้มีป่าไม้เพิ่มขึ้นอีกทางด้วย”

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2560). สรุปการจัดตั้งโครงการป่าชุมชน รายจังหวัด. ข้อมูลสารสนเทศกรมป่าไม้. จาก http://forestinfo.forest.go.th/55/fCom_area.aspx
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2534). ป่าชุมชน ความหมายของ ‘ป่า’ และ ‘ชุมชน’. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. นิตยสารสารคดี ฉบับที่ 78
- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. (2556). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. เอกสารประกอบการสอน วิชาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหรือวิชา 751321. คณะเศรษฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- รตยา จันทระเกียรติ. (2544). พระราชบัญญัติป่าชุมชน. มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. จาก http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3:rataya&catid=1:2009-10-07-09-26-02&Itemid=2
- สภานิติบัญญัติแห่งชาติ.(2550). ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน. สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.(2557) “รักษป่านาน”. พระราชดำรัส.ประชุมสัมมนา. ศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). ป่าชุมชนกับสังคมไทย. ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (รีคอป) ประเทศไทย, 23 กันยายน 2557
- สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. (2558). คู่มือ การดำเนินงานโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. สำนักพระราชวัง สวนจิตรลดา ดุสิต กรุงเทพฯ
- อบต.กบ.(2559). ใบตองตึง'หลังคาธรรมชาติ. คอลัมน์ : สองห้องถิ่น. เดลินิวส์ออนไลน์. จาก <https://www.dailynews.co.th/article/384280>
- Shaun Hurrell. (2015) Community forestry to benefit nature and people. Bird Life International Asia. For <http://www.birdlife.org/asia/news/community-forestry-benefit-nature-and-people>
- The guardian. (2016). How to start and grow a community forest project. For <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/sep/04/how-to-start-and-grow-a-community-forest-project>
- The Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC).(2016) Caring for our forests globally. Geneva, Switzerland, <https://www.pefc.org/projects/forest/indonesian-community-forestry>
- United Nations Development Program. (2009). Sri Lanka Community Forestry Programme. United Nations Development Program Sri Lanka. For http://www.lk.undp.org/content/srilanka/en/home/operations/projects/environment_and_energy/sri-lanka-community-forestry-programme-.html

	Name:	Dr. Hathai Kan thaveethong
	Address:	Bangkok
	Education:	2557 Doctor of Public Health Doctor of Philosophy (Public and Private Management) Ramkhamhaeng University 2004 Master of Arts (Executive Branch) Ramkhamhaeng University 1993 Bachelor of Business Administration (Marketing), University of the Thai Chamber of Commerce
	Work:	Executive Director, Bangkok Bank Media